

ÖŞÜR (ARAZİ MAHSULLERİNİN ZEKATİ)

Öşrün farziyeti kitap, sünnet ve icma-ı ümmetle sabittir.

Kur'an-ı Kerim'de: "Ey mü'minler! Kazancınızın helalinden ve yerden sizin için çıkardığımız mahsullerden infak ediniz. Kendiniz göz yummadan alıcısı olmadığınız adi, bayağı şeyleri vermeye kalkışmayın. Bilin ki Allah her şeyden zengin ve övülmeye layıktır"¹ ve "Çardaklı ve çardaksız üzüm bağlarını, yemişleri başka başka hurmaları, ekinleri, zeytinleri ve narları birbirlerine benzer ve benzemez yönleriyle yaratıp yetiştiren O'dur. Meyve verdiği zaman her birinin meyvesinden yiyin. Hasat zamanı da mahsulün hakkını (öşrünü) verin. İsraf etmeyin. Çünkü O israf edenleri sevmez."² buyurulmaktadır.

Peygamberimiz (S.A.V.)'in de: "Yerden çıkan mahsulün onda biri zekat olarak alınır."³ hadisine binaen İslam ümmeti, müctehidlerin farklı ictihadlarına göre bu farizayı yerine getirmeye çalışmaktadırlar. İmam-ı Azam Ebu Hanife'ye (rh.a.) göre; az olsun çok olsun, nisap şartı olmayıp ve bir sene bekleme şartı da olmayıp topraktan çıkan veya dağdan elde edilen mahsulün onda biri zekat olarak çıkarılır. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed'e (rh. Aleyhuma) göre ise; bir sene dayanabilecek mahsuller bin kiloya balığ olursa onlarda öşür (onda bir zekat) vardır. Bu iki imama göre eğer arazi, mahsul devresinin çoğunda parayla alınıp, dolap, artezyen kuyusu, hayvan gücü veya tankerle getirilip sulanıyorsa o zaman yirmide bir zekât çıkarılır. Lakin amele ücreti, çift sürme, kira ücreti, bekçi parası, gübre v.s. masraflar düşürülmeden verilir. Ayrıca kişinin borcu olsa ve çıkan mahsulün hepsi borca tahsis edilse yine de borç bitmese bile bunlar nazar-ı itibare alınmaz, mahsul kaldırılınca zekâtı ayrılır, ondan sonra geriye kalanı kişi istediği gibi tasarruf edebilir. Bu konuda itiraz edenler şöyle bir iddia ortaya atmaktadırlar. "Madem masraflı olan üründen 1/20 zekât alınıyorsa, biz de çalışıp çabaladık, gübre attık, masraf ettik, o halde 1/10 değil de 1/20 vermemiz gerekmez mi?" Cevap olarak denir ki: "Yaptığınız bu masraflar zarurî değildir. Bunlar olmadan da ekin yetişir. Ama su asli ihtiyaçtır, su olmadan ürün yetişmez. Bir de onlara sorarız ki, siz bu gübre atışı vs. masrafları niçin yapıyorsunuz? Tabi ki verimi arttırmak için.. Bunu sen isteyerek ve seve seve yapıyorsun. Dolayısı ile malının verimi de artıyor. O zaman öşrünü de ona göre fazla vermek zorundasın. Yok, eğer işine gelmiyorsa, gübre atışı vs. masrafları yapma, sadece su ver. Eğer suyun masraflı ise yirmide bir, masrafsız ise onda bir verirsin."

Demek ki, İmam-ı Azam'a göre miktar olarak ne çıkarsa çıksın, çıkan mahsul ne olursa olsun ve ne ile sulanırsa sulansın (ister yağmur veya nehirle ister masrafla olsun) onda bir zekât vermek gerekir. İmameyn'e göre ise, 1000 kg. dan aşağısında ve 1 yıl dayanmayacak sebzelerde öşür yoktur. Ayrıca sulama işi de masraflı olursa yirmide bir verilir.

Her türlü hububat (buğday, arpa, mercimek, nohut, darı, pirinç, bakla, fasulye v.s.); ceviz, kimyon, kişniş, susam, fındık, fıstık, badem ve zeytin gibi yağlı ürünler; pamuk, palamut, pelit, keten tohumu, şeker kamışı, şeker pancarı ve çay gibi endüstriyel ürünler, dut yaprağı, reyhan, fesleğen ve güller gibi yaprağından faydalanılan bitkiler, soğan, sarımsak, biber, patlıcan, kavun, karpuz ve hıyar gibi sebzeler ile üzüm, hurma, incir, zerdali, şeftali gibi her türlü meyve ve burçak, fiy ve yulaf gibi hayvan besinlerinin hepsinden öşür vermek gerekir. Bu saydığımız ürünlerden bazıları için imamlar arasında ihtilaf olmuşsa da ihtiyata muvafık ve sahih olanı İmam-ı Azam'ın kavline göre bütün ürünlerin öşrünü vermektir.⁴ Şafiilerce, meyvalarda zekât yoktur. Ancak üzüm ve yaş hurmadan verilir. Demek ki, şeftali, zerdali, ceviz, badem, incir ve muzda zekat yoktur.⁵

Dağdan alınan balın da az olsun çok olsun öşrünü vermek gerekir. Zira arılar ağaçların çiçek ve meyvesini yerler. Çiçek ve meyve de öşre tabidir. Bundan dolayı balda öşür vaciptir.⁶ Odun, ot ve kamışta öşür yoktur. Çünkü bunlar araziyi nemalandırmak yerine ifsat ederler.

Bir taraftan tarla diğer taraftan da işçilik olmak üzere **müzaraat** denilen ortaklaşa ziraat yapılırsa İmameyn'in kavline göre her iki taraf kendi hissesinin öşrünü verir. Fetva da buna göredir.

Bir araziden çıkan mahsülün öşrü verilmedikçe ondan yemek caiz olmaz. Öşrü ayrılmadan yenecek olsa, yenen kısmın öşrü verilirse borç ödenmiş olur. Öşrü verilmediği bilinen bir mal da müşteri tarafından satın alınamaz, haramdır.⁷ Ekin veya meyva olgunlaşmadan satılırsa öşür alıcıya aittir. Olgunlaştıktan sonra satılacak olursa satan kişi öşrü verir.

Öşrünün diğer malların zekâtından farklı olan yönleri bulunmaktadır. Bunlar:

a) Para ve ticaret mallarının zekâtı yılda bir defa olmakla, araziden yılda kaç ürün alınırsa her biri için ayrı öşür verilir.

b) Zekât paranın veya malın kırkta birinden ödendiği halde, toprak mahsullerinde onda bir ödenir.

c) Zekâtta, nisaba ulaşan bir malın üzerinden bir yıl geçtikten sonra ödenir. Mahsullerde ise hasat zamanı hemen öşür verilir.

d) Zekâtta, mükellefin akıllı, buluğa ermiş ve hür olması gerekirken, yani deli, çocuk ve mükatepten zekât alınmazken, öşürde mal sahibine değil, araziye itibar edilir. Deli, çocuk ve kölelerin arazilerinde, hatta vakıf arazilerinde yetişen mahsulün de zekâtı alınır. Şafiilerce mescidlere vakfedilmiş arazi için öşür yoktur. Zira onun belli bir sahibi yoktur.⁸

e) Üzerinde zekât borcu olup da ölen birisinin varislerinden zekât alınmaz. Ama bir arazi sahibi öşrünü ödemediği takdirde devlet zor kullanarak onlardan bu hakkı alır. Çünkü öşür sırf ibadet olmayıp bir bakıma toprağın vergisi, yerin ücreti ve kirası mesabesindedir.⁹ Akla şöyle bir soru gelebilir. Acaba devlete verilen zirai gelir vergisi öşür yerine geçer mi? Burada kastedilen, zekât niyetiyle alıp yine zekâtın verileceği yerlere sarfeden İslami yönetimle idare edilen devlettir. Oysa devletimiz dinî kurallara göre hareket etmeyeceğini ilan etmiş olduğundan, zekât alamaz ve zekât dağıtımına da aracılık yapamaz. Böyle bir icraatta bulunan hükümet suç işlemiş sayılır. Dolayısı ile öşrü vergi haricinde, Müslümanların fakirlerine vermek gerek.

f) Para ve ticaret malı, yılsonuna kadar, bir artma göstermese bile senenin tamamında mevcut olan değeri üzerinden zekâtı verilir. Fakat öşür arazisi ekilmeyecek ve sulanmayacak olsa, bir mahsul yetiştirmeyeceğinden, öşür vermek gerekmez. Yani öşür arazisinden toprağın asli kıymeti değil, çıkan mahsul dikkate alınır.¹⁰

M. Şükrü DÖRTBUDAK

¹ Bakara / 267

² En'am / 141

³ Mülteka Tercemesi, c. 1, s. 324

⁴ İbn-i Abidin, c. 2, s. 67 (Fetvalar, Mehmet Emre, 1140-1141. fetva)

⁵ Mezahib-ül Erbaa c. 2, s. 120

⁶ Mülteka Tercemesi c. 1, s. 326

⁷ Şafii İlmihali, Halil Gönenç, s. 236

⁸ Mezahib-ül Erbaa c. 2, s. 120

⁹ Tecrid-i Sarih Tercemesi, Kamil Miras, c. 5, s. 83

¹⁰ Fetvalar, Mehmet Emre, 1141. ve 1181. fetva